

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 4

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 882 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 30-aprelda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Organizational Behavior and Leadership.....	10
Ibrokhim Gulomov	
Baliqchilikda klasterlarini tashkil etishning nazariy asoslari	18
Olim Murtazayev, Muydinov Olim Bekmuratovich	
Оценка состояния привлечения инвестиций в сферу туризма Узбекистана и механизмы управления	24
Арзиматов Бобирмирзо Зокирджон угли	
Biologik aktivlar buxgalteriya hisobni milliy va xalqaro standartlarga muvofiq takomillashtirish masalalari ...	27
Axmadaliyeva Zebo Abduxalimovna	
Aholi yashash joylarida yong'in risklarini bartaraf etish xizmatlardan foydalanish imkoniyatlari	32
Aziz Zikriyoev	
O'zbekistonda ilmiy darajali kadrlar tayyorlash tizimi boshqaruvining tashkiliy tuzilmasi va vazifalari	40
Beknaeva Shaxnoza Vladimirovna	
Mintaqaviy turizmning iqtisodiyot rivojlanishiga ta'siri (O'zbekiston turistik xizmatlar bozori misolida)	45
D. B. O'roqova	
Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ko'paytirishning asosiy yo'llari	50
Ibrohimov Boburmirzo Baxtiyor o'g'li, Sayfiddinov Sarvarbek Anvarbek o'g'li	
Sanoat korxonalarining aksiyalar bozoridagi faoliyati tahlili: muammolar va yechimlar	55
Igitov Jurabek Kuzibekovich	
Qurilishda modernizatsiya va diversifikatsiya qilish asosida yangi ishlab chiqarish quvvatlarini oshirish	63
Islamov Ozodjon	
Sanoat korxonalari innovatsion salohiyatini oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish yo'llari	67
J. K. Boymurodov	
Mamlakatda yashil iqtisodiyotni rivojlantirish yo'nalishlari	72
Kadixodjayeva Nilufar Raxmatullayevna	
BlokchEYn texnologiyalari yordamida raqamli iqtisodiyotni o'zgartirish	77
Karabayev Rustam Zafarovich, Saitkamolov Muxammadxo'ja Sobirxo'ja o'g'li	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida zamonaviy mehnat bozorining rivojlanishi	84
Layli Mirzayeva	
Xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirishda investitsion resurslardan samarali foydalanish mexanizmlari	88
Luiza Komilovna Xaydarova	
Umumta'lim muassasalari sonining ekonometrik tahlilini pedAgogik metodlar yordamida amalga oshirish	93
Ravshanova Muhayyo Maxmanazarovna	
O'zbekiston tarixiy shaharlarida turistik faoliyati shakllanishi va ularni boshqarishning nazariy asoslari	98
Meliqulov G'ayrat Abdug'afforovich	
Iqtisodiy rivojlanish va ilmiy tadqiqot rivojlanishining havo ifloslanish darajasiga ta'siri	105
Murodullayev Kamoliddin Sherzod o'g'li, Sadibekova Bibisora Djapparovna, Turdiqulov Farrux Ravshanjon o'g'li	
Hududlarni rivojlantirish va "yashil iqtisodiyot"ni shakllantirishning ekologik muammolari	110
Maxkamov Saidafzal Saidkamol o'g'li, Yigitaliyeva Dilnavo Mansurjon qizi	
Ekoturizm obyektining tasniflanishi va alohida xususiyatlari	116
Qodirov Azizjon Anvarovich	
Mamlakatimiz oliy ta'lim tizimida sifat menejmentidan foydalanishning konseptual asoslari	121
Saidqulova Furuza Farmonovna	
Bo'lajak iqtisodchilarning kasbiy kompetensiyalari	125
Shukurova Marifat Xodjiakbar qizi	
Ta'limning bosqichlari va ularning inson kapitalini shakllantirishdagi ahamiyati	129
To'rayeva Hurriyat To'yqulovna	

Hududlarda to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb etish dasturini amalga oshirishda marketingni rivojlantirish yo'llari	136
Xamidov O. X., Tojiyeva A. F.	
Investitsiyalar marketingining strategik aspektlari.....	143
Xodjamberdiyeva Dilnoza Bahtiyorovna	
Xorijiy investitsiyalarni jalb etishda investitsion muhit jozibadorligini oshirishga nazariy qarashlar	149
A. Bektemirov, A. A. Abdurahmonov	
Qishloq xo'jaligi raqobatbardoshligini oshirishning ilg'or xorij tajribasi	154
Abdulloev Asliddin Junaydullayevich, Ochilov Narzullo Fayzulloyevich	
Sanoat ishlab chiqarish tizimining investitsion xususiyatlari.....	159
Yodgorova Xalima To'liqinovna	
Turizm sohasi uchun yuqori malakali kadrlarni tayyorlashda davlat va xususiy sherikchilikning o'zaro bog'liqligi tahlili.....	165
Raxmatov Adxam Itolmasovich	
Mamlakatimizda turizm tashkilotlari faoliyatini qo'llab-quvvatlash maqsadida marketing instrumentlari orqali samarali tizim yaratish.....	169
Suyunova Kamilla Baxromovna	
Qishloq xo'jaligida agrokimyo xizmatlar ko'rsatishning iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari	173
Tabayev Azamat Zaripbayevich	
Yashil iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilishni faollashtirish muammolari	178
Xomitov K. Z., Masharipova S. R.	
Considerations on the Problem of Illegal Migration and Human Trafficking	183
Azamatova Gulmira Bayirbekovna, Otarbayeva Guljan Kobeyevna	
Sustainable Development and Environmental Economics in Uzbekistan: A Focus on Carbon Pricing and Renewable Energy	186
Muhammadiyev Po'latjon Ilhomjon o'g'li, Urganbayeva Dilnoza Toxtasinovna	
The use of Digital Technologies in the Provision Of Utilities to the Population	192
Mamanazarov Oybek Shomurodovich, Inoyatova Durdona Shoxaydarovna, Alijonov Jamshid Alijon o'g'li	
The Current State of the Digital Economy in the Agrarian Sphere: Problems and Solutions	196
Babadjanov Abdirashid Musayevich	
Behavioral Theory of the Firm.....	201
Egamberdieva Oydin Abror qizi	
The Role of Information Technologies in Increasing the Capitalization of Commercial Banks	207
Egamova Makhfurat Esanovna	
Финансовые риски в исламском финансировании для внедрения в Республики Узбекистан	211
Абдуллоев Фуркат Олимджонович	
Совершенствование методологии экспертизы инвестиционных проектов	216
Бекимбетова Гулнора Маратовна	
Методические подходы к формированию механизмов стратегического управления развитием химической отрасли.....	223
Бибутова Шахло Саъдуллаевна	
Меры по снижению доли теневой экономики в стране.....	228
Махмудова Юлдузхон Бахромжон кизи, Сафаров Гиёсиддин Абдуллаевич ўғли	
Формирование национальной инновационной системы – одна из приоритетных задач повышения конкурентоспособности Республики Узбекистан	232
Н. М. Махмудов, А. А. Алиев, З. А. Мирзоев	
Мониторинг и анализ современного состояния и развития промышленности в Узбекистане.....	237
Назарова Раъно Рустамовна, Исмоилова Малика Дилшодовна	
Цифровая платформа как инструмент трансформации бизнес-процессов.....	243
Раупов Жамшид Рашидович	
Роль применения ключевых показателей эффективности труда на предприятиях.....	249
Рахматуллаева Шахноза Хамидовна	

Влияние цифровой трансформации на инвестиционную привлекательность Узбекистана.....	255
Саитхамолов Мухаммадхожа Сабирходжа угли, Маркабаева Жансая Айбек кызы	
Организация и координация методической помощи при управлении педагогическими кадрами	261
Хакимова Майя Юрьевна	
Интеграция узбекистана в мировое экономическое содружество путем унификации бухгалтерского учета на основе МСФО	266
Зарипова Саёхат Зафаровна	
Tijorat banklari tomonidan investitsiya loyihalarini moliyalashni rivojlantirish imkoniyatlari.....	271
Abduqodirova Ozoda Anvarjon qizi	
Tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarga ajratilgan kreditlarning joriy tahlili.....	276
Abdusalomov Jaxongir O'ktam o'g'li	
Globalashuv sharoitida mamlakatimizda sug'urta bozorini raqamlashtirishning ahamiyati	282
Anvarova Z.	
The Role of Parents and Teachers in Promoting a Healthy Lifestyle in Children.....	286
Axtamov Djamshed Baxromovich	
A Study of the Importance of Green Economy in Uzbekistan Sustainable Economic Development and its Measurement Indicators in Relation to Environment.....	291
Ataniyazova Maksuda Baltayevna, Tairova Zarnigor Mammot qizi	
Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot tuzishning zarurligi.....	296
Avazov Iloxom Ravshanovich	
Foydani soliqqa tortish obyekti sifatidagi iqtisodiy tarkibi.....	301
Axrorov Zarif Oripovich	
Surxondaryo viloyatida aholining uy-joy bilan ta'minlanganlik darajasini tahlili.....	309
Ibragimov Qobil To'xtamishovich	
Review of Methodological Approaches to Enterprises Financial Condition Analysis.....	314
Ismailova Maxbuba Mirxalilovna	
Innovatsion rivojlanish sharoitida xizmat ko'rsatish sohasini tasniflanishining nazariy va ilmiy asoslari.....	319
Masharipova Manzura Alimbayevna	
Korxonalarda benchmarking strategiyalarini qo'llashning ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmlari.....	325
Narziyeva Dilafiruz Muxtorovna	
Davlat budjetining soliqsiz daromadlari shakllanishini takomillashtirish yo'llari.....	330
O'ktamova Nargiza Narzulla qizi	
Mamlakatimizda sanoat ishlab chiqarishi korxonalarining rivojlanish holati tahlili.....	334
Olimov Maqsudjon Komiljon o'g'li	
Moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobotni moliyaviy hisobotning xalqaro standartlar talablari asosida tuzish.....	339
Pardayeva Zulfizar Alimovna	
Raqamlashtirish sharoitida qo'shma korxonasi faoliyatining tahlili.....	343
Rashidov Jamshid Xamidovich	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishida oilaviy tadbirkorlikning o'rni.....	348
Raximov Baxromjon Ibroximovich, Saloxiddinov Zuxriddin Nuriddin o'g'li	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida xizmat ko'rsatishning ilmiy asoslari.....	352
Suyunov Asror Baxtiyorovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida telekommunikatsiya sohasini rivojlantirish ilmiy asoslari.....	356
Toshmatov Salohiddin Zayniddinovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsiyalarni joriy etishning huquqiy masalalari.....	360
Turg'unov Saloxiddin Jamol o'g'li, Mirzayeva Mohidil Vohidovna	
Zamonaviy sharoitlarda korxonalarning moliyaviy baqarorligini yaxshilash masalalari	366
Usmanova Guljahon Ulug'bek qizi	
Franshizalarni jalb qilishda davlat boshqaruvi tizimida marketing tadqiqotlarining ahamiyati	371
Xodjayev Anvar Rasulovich	

Transport Decarbonization Strategy.....	377
Yarashova Vasila Kamalovna, Muradov Bekzod Xidirnazar ugli	
Temir yo'l transportida ishlab chiqarish faoliyatining iqtisodiy samaradorligini oshirish	382
Yermatova Dilnoza Axmadjonovna	
Iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirish va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish istiqbollari	387
Yuldashev Xusniddin Abdullayevich	
Issiqlik ta'minoti xizmatlarini ko'rsatish samaradorligi va sifatini baholash ko'rsatkichlari tizimi	390
Abdulaziz Abdumo'minovich Matro'ziyev	
Issiqlik ta'minoti xizmatlari sifatiga ta'sir etuvchi omillar va ularni baholash	394
Abdulaziz Abdumo'minovich Matro'ziyev	
Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga soliq solishni takomillashtirish.....	399
Abdullayev Zafarjon Alijonovich, Zaydullayev Abduhabib Boliqul o'g'li	
Sug'urta tashkilotlarida hisob siyosatini ishlab chiqishning ahamiyati.....	404
Abduraimova Maftunaxon Axmatovna	
Bank risklarini boshqarishning xalqaro tajribalari.....	409
Abdurasulov Jaxongir Abduvaliyevich	
Tadbirkorlik subyektlari ijtimoiy ma'sulligini ta'minlash mexanizmining amal qilish darajasi	416
Bayisbayev Javlon Nurlanovich	
Qishloq aholisining qishloq xo'jaligida bilim va innovatsiyalarni o'zlashtirishga ta'sir etuvchi omillarni iqtisodiy baholash (Samarqand viloyati misolida).....	421
Bozorova Lobar Nuralevna	
Направления совершенствования инновационных стратегий в деятельности промышленных предприятий	427
Дониерова Зухрабону Алишер кизи	
Mol-mulk solig'ining korxonalar faoliyatiga ta'siri.....	432
Qudiyarov Kishibay Ramatullayevich	
Banklar reytingini aniqlash va barqarorligini ta'minlashning ustuvor yo'nalishlari.....	438
Maxmudov Omon Tuxtayevich	
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida tijorat banklarining aktiv va passiv operatsiyalarini innovatsion usullar orqali boshqarishni takomillashtirish	442
Mo'minova Ma'suda Baxtiyarovna	
Auditorlik tekshiruvini dasturiy ta'minot asosida tashkil etish: muammo va yechimlar.....	447
Nazarova Kamola Sattoral qizi	
Ishlab chiqarish infratuzilmasini rivojlantirishning davlat tomonidan tartibga solish konsepsiyasi.....	453
Normurodov Xusan Eshmaxmatovich	
O'zbekiston Respublikasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning ahamiyati hamda uni rivojlantirish istiqbollari.....	460
Nurullayeva Shaxnoza, Saydullayeva Saodat	
Tijorat banklari inson kapitali samaradorligini baholashda KPI ko'rsatkichlaridan foydalanish mexanizmlari	467
Turaeva Mastura Kurbanovna	
Сущность и особенности инвестиционно-строительного процесса	471
А. Бектемиров, Б.М. Абдувалиев	
Tijorat banklarida muammoli kreditlarni boshqarishning dolzarb masalalari.....	478
Saidov Hayotjon Raxmatulloyevich	
Tijorat banklarida kredit operatsiyalari hisobini takomillashtirish.....	482
Sa'dullayeva Asalxon Muzaffarovna	
Ko'p tarmoqli fermer xo'jaliklarining raqobatbardoshlikni baholash usullari	485
Abdulloyev Asliddin Junaydullayevich, Teshayev Mirolim Djumayevich	
Tadbirkorlik subyektlarida soliq yukini optimallashtirish mexanizmi	490
To'xsanov Qudratillo Nozimovich	

Davlat sektorida ichki audit tadbirlarini umumiy rejalashtirish Xamidova Z. U.	495
Aholi moliyaviy savodxonligini oshirish va uning ahamiyati..... Xudayarova Xurshida Abdunazarovna	501
Kambag'allikni qisqartirishning xorijiy mamlakatlar tajribasi..... Xudoyberdiyev Jamshid Juraboy o'g'li	505
Oliy ta'lim muassasalarida buxgalteriya hisobi va ichki auditni takomillashtirish Shaymatova Nargiza Ashurovna	511
Raqamli iqtisodiyot sharoitida sug'urta xizmatlari..... Shodmonova Odina G'ofur qizi	516
Fuqarolar davlat pensiya ta'minoti tizimining amaldagi holati tahlili..... Sholdarov Dilshod Azimiddin o'g'li	520
Aholiga bank xizmatlari ko'rsatishning ijtimoiy ahamiyati..... Eldor Uskanov	525
Innovatsion boshqaruvning ilg'or xorijiy tajribalari Yusupova Jamila Karamatdinovna	530
Neft-gaz korxonalari moliyaviy-iqtisodiy faoliyati natijalari tahlili ("O'ZBEKNEFTGAZ" AJ misolida) Umurzoqov Jamoliddin Sherbekovich	534
Korxonalarda savdo marketing faoliyati samaradorligini baholash..... Sobirov Azizbek Avzbekovich	541
Moliyaviy firibgarliklarga qarshi kurashishda raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari..... Gadaev Ismat Yadgarovich	548
Hududlarda islom iqtisodiyoti tamoyillari asosida amalga oshirilgan investitsion loyihalar: to'siqlar va yechimlar Irgasheva Gulbahor Sodiqovna	551
O'zbekistonda investitsiyalardan samarali foydalanish asosida oziq-ovqat sanoati samaradorligini oshirish yo'llari..... Kobilova Nasiba Xurramovna	554
Foreign Economic Relations as a Factor of Effective Functioning of the Economy Bakhodurova Sulkhiya Azizkhodjaevna, Li Marina Rudolfovna, Mukhtarova Donata Ravshanbekovna, Romashkin Roman Anatolyevich	561
Modern Approaches to the Organization and Development of the Consumer Services Market Musyeva Shoira Azimovna	566
Ishlab chiqarish siklini qisqartirishning iqtisodiy samaradorligi..... Odina Nabiyeвна Tuychiyeva, Nazarova Latofat Toirjon qizi	570
Asalarichilik mahsulotlari bozorida marketing strategiyasini amalga oshirish..... Rashidova Xadicha Tursunalievna	575
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida bank faoliyatini iqtisodiy-matematik modellashtirish yo'llari Raxmanov Mexridin Sindarovich	581
Korporativ boshqaruv amaliyoti bo'yicha hisobot tuzish bo'yicha xorijiy tajriba Tashmatov Rustam Xusanovich	586
Iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirish va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish istiqbollari Yuldashev Xusniddin Abdullayevich	592
Iqtisodiyotda turizm o'rnini statistik baholash uslubiyoti..... Zilola Jumanova	595
Финансовые риски в исламском финансировании для внедрения в Республики Узбекистан Абдуллоев Фуркат Олимджонович	602
Блокчейн-технология и информационная безопасность в цифровой экономике Узбекистана..... Кадиров Алишер Исмаилович	607
Цифровая платформа как инструмент трансформации бизнес-процессов Раупов Жамшид Рашидович	611

O'zbekistonda zamonaviy kabel va sim mahsulotlari ishlab chiqaruvchi korxonalar faoliyatiga nazar.....	617
Rashidova Odina Olimjon qizi	
Современные тенденции развития валютных отношений в Узбекистане	622
Камалов Камолалдин Кахрамонович	
Sug'urta sohasining O'zbekiston iqtisodiyotidagi o'rni	626
Sharobiddinov Akramjon Goyibbayevich	
Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishning xorij tajribasi va undan O'zbekistonda foydalanish yo'nalishlari	630
Fayziyeva Aziza Azamat qizi	
Modeling the Stackelberg strategy in a linear model (linear city) Hotelling.....	635
Musayeva Shaira Azimovna, Usmonova Dilfuza Ilkhomovna	
Mulkning kapitallashuvi darajasini iqtisodiy jihatdan amalga oshirish samaradorligini baholash uslublari.....	644
Norboyev Odil Abrayevich	
Tijorat banklarining kredit portfelini amaliy holati va ekonometrik tahlillari: ATB "Aloqabank" misolida.....	649
Norov Akmal Ruzimamatovich, Norova Nozima Nabiyeвна	
O'zbekistonda "yashil iqtisodiyot" muhitida kreditlash va moliyalashtirish imkoniyatlari	654
Taxir Urkinbayev	
Budjet tashkilotlarida ichki nazorat tizimini tashkil qilishning xususiyatlari.....	658
Abduraxmanov Ramazon Abdullayevich	
Chinese Commercial Banks Experience in Asset Diversification	663
Uktamova Nozima Narzulla kizi	
Sanoat taraqqiyotida ishlab chiqarish korxonalarini ustuvor rivojlantirish istiqbollari.....	667
Yadgarov Akram Akbarovich	
Анализ деятельности коммерческих банков Узбекистана по кредитованию физических лиц.....	673
Базарова Нигора Равшановна	
Mahalliy va xorijiy investitsiyalarni jalb etishning innovatsion jarayonlarga ta'sirini baholash.....	684
Bobobekov Ergash Abdumalikovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsiyalarning iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari	689
Kuziyeva Nargiza Ramazanovna, Xusanov Faxriddin Jamoliddin o'g'li	
Tashqi mehnat migratsiyasi.....	694
O. N. Djurayev	
Raqamli iqtisodiyotda sanoat tarmog'ining davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishini baholash	699
Otaboyeva Dildora	
Nobank kredit tashkilotlarining moliyaviy xizmatlari sifatini oshirishning xorijiy mamlakatlar tajribasi	705
Raimov Xurshid Muxtorovich	
Tijorat banklarida moliyaviy injiniringni qo'llash istiqbollari	711
Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich	
O'zbekiston Respublikasi moliya bozorida tijorat banklari faoliyati: muammo va yechimlar	716
Toymuxamedov Ibroxim Rixsiboevich, Jumaev Islombek Akram o'g'li	
Agrar ta'lim tizimida boshqaruv samaradorligini oshirish yo'llari	723
Boltayev Nurali Shiramatovich, Beglayev Uchqun Xurramovich, Abdiyev Izzat Risqiboyevich	
O'zini o'zi band qilgan shaxslardan olinadigan soliqlarni takomillashtirish orqali yashirin iqtisodiyotni jilovlash masalalari	731
Davranov Iskandar Jumayevich	
Iqtisodiy konsentratsiyalarni tartibga solish va nazorat qilishni takomillashtirish.....	738
Luqmanov Sharifxon A'zam o'g'li	
Role of Private and Public Kindergartens in Early Childhood Development	744
Makhmudova Munisakhon Abbos qizi	
"Yashil" enegriya quvvatlarini barpo etish iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash asosi sifatida.....	749
Muminova Elnoraxon Abduraimovna, Umarova Dilnoza Oybek qizi	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarda CVP-tahlilni tashkil etishning muammoli jihatlari	754
Qlichev Baxtiyor Pardayevich	

Korxonada likvidlik riskini minimallashtirish orqali uning moliyaviy barqarorligini saqlab qolish	759
Latipova Shaxnoza Maxmudovna	
Развитие международных торгово-экономических связей Республики Узбекистан	766
Ким Татьяна Валерьевна, Гофуржонов Шахрибону Бахромжон кизи	
Kapital qurilishni boshqarish samaradorligini oshirishning dolzarb masalalari	774
A. Bektemirov, M. U. Sarimsoqov	
O'zbekiston mehnat bozorida yoshlarning ish bilan bandlik darajasini oshirish.....	780
Mambetjanov Qahramon Qurbandurdiyevich, Bahromov Shahzod Fazliddinovich	
Роль имиджа в улучшении инвестиционной привлекательности высших учебных заведений.....	787
Жанзаков Бекзот, Жонузиков Мирзабек	
Innovatsion kichik tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash bo'yicha xorij tajribasi va uni mamlakat iqtisodiyotida qo'llash imkoniyati.....	795
Toshaliyeva Saodat Toxirovna, Eshqulova Dilorom Abduravupovna	
Перспективы развития банковского сектора в Узбекистане для иностранных туристов	802
Муминов Шахзод Низомиддинович, Каримова Азиза Махомадризовна	
Innovatsion faoliyat moliyaviy modellari va mexanizmlarini rivojlantirishning konseptual asoslari	806
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna	
Qishloq xo'jaligi tarmoqlarini innovatsion rivojlantirish bo'yicha xorijiy tajribalar va ulardan respublikamizda samarali foydalanish yo'llari	814
Ishniyazov Baxrom Normamatovich	
Turistik xizmatlarining o'ziga xos xususiyatlari va marketing tadqiqotlari.....	819
Berdiqulova Iroda Rayimqulovna	
Qoraqalpog'iston qishloq xo'jaligi: asosiy muammolar va rivojlanishining ustuvor yo'nalishlari	823
Yeshimbetov Uktamjon Xudaybergenovich	
Iqtisodiyotning erkinlashtirilishi sharoitlarida kichik biznes sektori rivojlanishining imkoniyatlari.....	832
Botirova R. A., Sirojiddinov I. Q.	
Kriptoalyuta va blokcheyn tadqiqotlari: tendensiyalar va istiqbollar	835
Berdiqulov Jurabek	
Bank risklarni monitoring qilish tizimini takomillashtirish	837
Hamroyev Sherzod Axtamovich	
O'zbekiston hududlariga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda ko'p qavatli "yashil" fermer xo'jaliklarini tashkil etishning ahamiyati	843
Turdimuratova Aziza Alisherovna	
Surxondaryo viloyatining mahalliy budjet daromadlarini oshirish yo'llari va uni arima modeli asosida prognozlash.....	846
Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi	
Qishloq xo'jaligi tarmog'ining mamlakat iqtisodiyotidagi o'rni va undagi tarkibiy o'zgarishlarni statistik baholash.....	856
Zakirova Umida Maxamadaminovna	
O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatish korxonalarining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati	863
Pardayev Jamshid Muzaffarovich	
Turizm bozorini rivojlantirishda mehnat bozorining tutgan o'rni va ahamiyati	872
Berdiqulova Iroda Rayimqulovna, Berdikulov Jurabek	
Проблемы расчета определения и планирования прибыли предприятий в условиях модернизации экономики	876
Алиева С.С.	

MOL-MULK SOLIG'INING KORXONALAR FAOLIYATIGA TA'SIRI

ORCID: 0000-0002-7305-3942

Qudiyarov Kishibay Ramatullayevich

PhD, Qoraqalpoq davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi, dotsent

Annotatsiya: Mazkur tadqiqotda korxonalar faoliyatiga mol-mulk solig'ining ta'siri ko'rib chiqilgan. Korxonalar ko'chmas mulkiga soliq solishning oqibatlari nazariy va empirik tadqiqotlar asosida o'rganilgan. Mintaqalar va mamlakatlar bo'yicha mol-mulk solig'i tushumlarining ulushi tahlil qilingan. Tahlil natijasida tegishli xulosalar shakllantirilgan.

Kalit so'zlar: ko'chmas mulk, investitsiya, mulkiy soliqlar, soliq bazasi, soliq solish, soliq stavkasi.

Abstract: This research examines the effect of property tax on the activities of enterprises. The consequences of taxing the real estate of enterprises are studied on the basis of theoretical and empirical studies. The share of property tax revenues by region and country is analyzed. As a result of the analysis, relevant conclusions were formed.

Key words: real estate, investment, property taxes, tax base, taxation, tax rate.

Аннотация: В данном исследовании рассматривается влияние налога на имущество на деятельность предприятий. Последствия налогообложения недвижимости предприятий изучены на основе теоретических и эмпирических исследований. Проанализирована доля поступлений налога на имущество по регионам и странам. В результате анализа были сделаны соответствующие выводы.

Ключевые слова: недвижимость, инвестиция, имущественные налоги, налоговая база, налогообложение, ставка налога.

КИРИШ

Soliq tizimida kapital solig'ining o'rni to'g'risida muhim nazariy va empirik munozaralar mavjud. Bu, ehtimol, kapitalning murakkab tabiatini hisobga olgan holda, unchalik ajablanarli emas. Kapital iqtisodiyotga investitsiyalarni moliyalashtirish uchun zarur bo'lib, u vaqt o'tishi bilan insonlar uchun resurslar harakatining instrumenti bo'lib xizmat qiladi va turli shakldagi mulklar kabi iste'molchi manfaatlarini ta'minlaydi. Yangi empirik adabiyotlarda xususiy kapitalning hajmi va taqsimoti hamda uning vaqt bo'yicha evolyutsiyasi tasvirlangan, ammo shuni aytish kerakki, uning soliqqa tortilishining iqtisodiy oqibatlari va umuman soliq tizimida kapital solig'ining tegishli roli haqida jiddiy noaniqlik saqlanib qolmoqda ^[1].

O'tgan davrlar davomida soliq siyosatining asosiy yo'nalishlari mulkiy soliqlarni boshqarish metodologiyasini takomillashtirish, mulkiy soliqlar bo'yicha to'g'ri hisoblash bo'yicha axborot almashinuvini rivojlantirish, soliq organlarining to'lovchilar bilan ishlash faoliyati sifatini oshirish va mol-mulk solig'i bo'yicha soliq solinadigan bazani baholashning samarali mexanizmini ishlab chiqishdan iborat. Jahon soliq amaliyotida ko'pgina mulkiy soliqlar bo'yicha soliq solinadigan bazalari bir qator iqtisodiy ko'rsatkichlar bilan bog'liq, masalan, turli xil mulk obyektlarining qiymati ularning jismoniy eskirishi va hisoblangan amortizatsiyasiga qarab, har xil vaqt oralig'ida amalga oshirilgan qayta baholashlar va bozor usullarining qo'llanilishi va boshqalar.

Mulkiy soliq obyektlarining tannarx xarakteristikalari majburiydir, chunki mulkiy munosabatlar mulk obyektlaridan daromad olish uchun foydalanish imkoniyatini belgilaydi, davlat foydasiga olib qo'yish obyekti bo'lib xizmat qilishi mumkin, lekin eng muhimi, ular soliq to'lovchilar farovonligining ko'rsatkichidir. Bundan tashqari, mulkiy munosabatlar obyektlari takror ishlab chiqarish jarayonida ishtirok etib, ishlab chiqarish faoliyati uchun zarur shart-sharoitlarni ta'minlash va inson kapitali kabi ishlab chiqarish omilini rivojlantirishning asosiy sharti bo'lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Normativ taxmin shundan iboratki, hukumat daromad olish uchun turli ko'nikmalar/qobiliyatlarga ega bo'lgan shaxslar o'rtasidagi iqtisodiy natijalardagi farqlarni tenglashtirishga intiladi. Agar hukumat har bir kishining malaka darajasini kuzata olsa, soliqni rejalashtiruvchi har bir kishiga daromad olish uchun o'ziga xos shaxsiy qobiliyatidan kelib chiqqan holda soliq yoki transfert tayinlashi mumkin edi. Agar hukumat har bir shaxsning malaka darajasini kuzata olsa, soliqni rejalashtiruvchi har bir shaxsga daromad olish uchun noyob shaxsiy qobiliyatiga qarab soliq yoki transfert tayinlashi mumkin edi. Bunday faraziy soliq tizimi jamiyatning barcha taqsimlash maqsadlarini iqtisodiy faoliyatni buzmasdan amalga oshiradi. Biroq individual iqtisodiy sharoitlar hukumat tomonidan kuzatilmaydi va shaxslar ularni haqiqatni oshkor qilish uchun hech qanday rag'batga ega emaslar. Shu sababli, soliqlar kuzatiladigan xususiyatlarga va daromad yoki mol-mulk kabi iqtisodiy qadriyatlarga asoslanishi lozim. Alohida shaxslar ushbu miqdorlarni boshqarishi mumkin bo'lgan darajada soliqlar manipulyatsiya qilishi va iqtisodiy faoliyatni buzishi ehtimoli mavjud. Kapital investitsiyalar uchun va resurslarni turli vaqtlarda harakatlantirish vositasi sifatida zarur. Bundan tashqari, kapital tovarlar iste'molchiga foyda keltirishi mumkin. Mulkka investitsiya kiritish resurslarni kelajakka qayta taqsimlash (jamg'arish) usulidir, shuningdek, mulk iste'mol nafillikni ham ta'minlaydi, agarda uning egasiga mulk sifatida xizmat qilsa ^[1].

Korolevaning (2023) fikricha, mulkiy soliqlar investorning kapital xarajatlarining bir qismi bo'lib, daromad solig'i bilan bir qatorda investitsiya xulq atvorlariga ta'sir qiladi. Yangi soliqlarning joriy etilishi yoki mavjud bo'lgan mulkiy soliqlarning og'irligini oshirish kapital tovarlarga talabning pasayishiga olib kelishi va shu bilan investitsiya jarayonini rag'batlantirishga olib kelishi mumkin ^[2]. Shu bilan birga, mulk solig'i iqtisodiyot va iqtisodiy o'sishga eng kam salbiy ta'sir ko'rsatadigan soliqlar qatoriga kiradi. Ular mulkni yanada samarali boshqaradigan egalarga topshirishni osonlashtiradi. Soliq to'lovchilarning farovonligini bilvosita pasaytirish daromadning (foydaning) bir qismini olib qo'yish va bilvosita mulkni saqlash xarajatlarini oshirish orqali amalga oshiriladi. Ularning joriy etilishi odatda daromad solig'ini joriy etishdan ko'ra kichikroq daromad effekti bilan bog'liqdir. Biroq ularning daromaddan ajratilishi likvidlik inqiroziga olib kelishi mumkin, ayniqsa rentabelligi past bo'lgan tarmoqlarda va zarar faoliyat davrida ^[1].

Mulkiy soliqlarning fiskal ahamiyatini oshirish uchun, o'z tarkibiga bino va inshootlar hamda ular joylashgan yer uchastkasini oluvchi ko'chmas mulk solig'ining bazasini aniqlashda yuridik shaxslar uchun yillik o'rtacha qoldiq qiymat usulidan voz kechib, ko'chmas mulkning qiymatini bozor mexanizmlari asosida baholash tizimiga o'tish zarurligi ^[3]. Ko'chmas mulkni bozor qiymatida baholashning o'ziga xos xususiyatlarini nazariy va amaliy jihatlarini, bu boradagi xorij tajribasini o'rganib, rivojlangan davlatlar tajribasidan kelib chiqib, mol-mulk va yer soliqlarini birlashtirib ko'chmas mulk solig'ini joriy etilishi ko'rsatib o'tilgan ^[4].

Mayburov va Ivanovalarning ta'kidlashicha mulkiy soliqlarning quyidagicha tasniflash mumkin: soliq solish obyektiga mansubligi bo'yicha; soliq solish subyektiga mansubligi bilan; soliq stavkasi, uning differentsiatsiyasi va soliq yukiga ta'siri bilan bog'liq holda (1-jadval).

1-jadval: Mulkiy soliqlarning tasnifi ^[5]

Tasniflash belgilari	Mulkiy soliqlarning nomlanishi
Mulkiy soliq solish obyektlari bo'yicha	
Mulkni to'liq yoki qisman soliqqa tortish	mulk solig'i; meros (hadya) solig'i; kapital o'sishiga soliq; yer solig'i; transport solig'i; alohida mulk obyektlariga soliq;
Mulkdan olinadigan brutto-soliqlari va netto-soliqlari	umumiy mulkka soliqlar; sof mulkka soliqlar;
Mulkka (egalik qilish) soliqlar Mulkning o'sishi va harakatidan olinadigan soliqlar	ko'chmas mulk solig'i; yer solig'i; kapital o'sishiga soliq; meros va hadya solig'i; mulkni sotib olishdagi to'lovlar;

Soliq solish subyektlari bo'yicha	
Alohida, aralash soliqqa tortish	yuridik shaxslar mulk solig'i; jismoniy shaxslar mulk solig'i; meros va hadya solig'i; ko'chmas mulk solig'i; yer solig'i; transport solig'i;
Mulk egalari va foydalanuvchilarini soliqqa tortish	faqat mulkiy huquqlar mavjud bo'lsa; uzoq muddatli foydalanishdagi mol-mulkka soliqlar;
Soliq stavkasi va uning soliq yukiga ta'siri bo'yicha farqlanishiga nisbatan	
Proporsional va progressiv stavkalar	yer solig'i; yuridik shaxslarning mulk solig'i; meros va hadya solig'i; jismoniy shaxslarning mulk solig'i;
Nominal va real soliqlar	to'lov manbai daromad bo'lgan mulkiy solig'i; to'lov manbai mulkning bir qismini sotishdan olingan daromad bo'lgan meros va hadya solig'i;

Turli iqtisodiy va huquqiy adabiyotlarni tahlil qilish, mulk obyektlarining turli xil xususiyatlari bilan uning tarkibiga ko'pincha bevosita mulk (turli moddiy ko'rinishdagi) va mulkiy huquqlar kiradi, deb xulosa qilish imkonini beradi. Mulkni umumlashgan toifa sifatida tavsiflab, uning tarkibiga kiritilgan barcha tovarlar va huquqlar bir qator umumiy xususiyatlarga ega ekanligini ta'kidlash mumkin: birinchidan, o'ziga xos iqtisodiy mazmun va mulkiy-qiymatli tabiati. Iqtisodiy mazmun qiymat tashuvchisi bo'lgan tovar bilan belgilanadi va mulkiy-qiymatli tabiat obyektlarni foydali ayirboshlash (sotish, o'tkazish, meros qilib olish va boshqalar) imkonini beradi. Ikkinchidan, reproduktiv jarayonning aylanishida ushbu obyektдан foydalanishga imkon beruvchi obyekt egasidan begonalashish qobiliyati. Uchinchidan, obyektning obyektiv yaxlitligi, bu obyekt va boshqalar o'rtasidagi nomuvofiqlik va mustaqil qiymatning mavjudligi. Bir qator adabiy manbalarda substantiv yaxlitlik mazmunli to'liqlik bilan to'ldiriladi, bu narsaning ko'rinishi uni ushbu tovarni yaratish yoki amalga oshirish jarayoni bilan bog'lashni talab qilmasligida ifodalanadi [6]. Qayd qilingan barcha xususiyatlar mulkning turlicha bo'lgan quyidagi xususiyatlarini aks ettiradi: birinchi – mazmunli, ikkinchi – dinamik, uchinchi – statik.

Korporativ mol-mulkni soliqqa tortishning nisbatan kengroq ko'lamining salbiy oqibatlari bu farovonlik yo'qotishlariga olib keladigan almashtirish effekti hisoblanadi. Masalan, mol-mulk solig'ining oshishiga javoban, investor loyihani amalga oshirishdan bosh tortishi mumkin. Agar bir vaqtning o'zida u o'z kapitaliga mamlakat ichida boshqa taklifi mavjud bo'lsa, milliy darajada investitsiyalarning umumiy hajmidagi yo'qotishlar minimal bo'ladi. Salbiy ta'sir o'zini ko'proq daromadli (imtiyozli) faoliyat sohalariga investitsiyalarning ortiqcha oqimida namoyon bo'lishi mumkin, bu esa iqtisodiyotning tarkibiy deformatsiyasiga olib keladi. Agar mamlakat ichida investitsiya loyihasini amalga oshirishni rad etish kapitalni chet elga olib chiqish bilan bog'liq bo'lsa almashtirish effektining salbiy oqibatlari maksimal bo'ladi [7]. Salbiy ta'sirlar soliq solinadigan bazaning asosini tashkil etuvchi asosiy kapitalning nisbatan past harakatchanligi bilan cheklanadi. Bu o'rta muddatli istiqbolda uni boshqa yurisdiksiyalarga o'tkazish imkoniyatini minimallashtiradi. Biroq mol-mulkka soliq yukining ortishi mavjud obyektlarni modernizatsiya qilish uchun foydani qayta investitsiya qilishdan bosh tortishga, ularning eskirishiga, uzoq muddatda amortizatsiya to'lovlari hisobiga kapitalni olib qo'yishga va faoliyatni qisqartirishga (bankrotlik) olib kelishi mumkin. Avvalo ko'chmas mulk bilan solishtirganda biznes siklining istalgan bosqichida yuqori mobillik va likvidlikka ega bo'lgan ko'char mulk risk ostida qoladi [8]. Ishlab chiqarish jarayonida asosiy vositalarning faol qismining asosiy rolini hisobga olib, uni mulk solig'i bilan soliqqa tortish almashinuv effektini kuchaytiradi. Bundan tashqari, mulk solig'ining og'irligini oshirish bir-birini almashtiradigan ishlab chiqarish omillarini tanlash bo'yicha biznes qarorlarini buzishi mumkin. Masalan, mablag'larini texnologiyalarni sotib olishga emas, qo'l mehnati va ish haqini oshirishga yo'naltirishi mumkin [9]. Olib borilgan empirik tahlilida biznesning ko'chmas mulkini soliqqa tortish moddiy boyliklar va qo'shilgan qiymatdan foydalanishning eng beqaror qismi bo'lgan uskunalarga sezilarli salbiy ta'sir ko'rsatishi aniqlangan, shuningdek, investitsiyalarni kamaytiradi va firmalarni ishlab chiqarish hajmini va xodimlarni qisqartirishga olib keladi [10]. Uy-joy va ishlab chiqarish obyektlari va jihozlariga qilingan investitsiyalarga mol-mulk solig'ining yuqori samarali stavkasi ta'siri salbiydir [11]. Mol-mulk solig'i stavkalarini oshirilishi ko'chmas mulkka investitsiyalar hajmining qisqarishiga olib keladi [12].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot ishida ilmiy abstraksiyalash, analiz va sintez, induksiya va deduksiya, nazariy empirik tadqiqotlarga ilmiy yondashuvlar, ekspert baholash, tasviriy statistika, qiyosiy tahlil usullaridan foydalanilgan.

TADQIQOT NATIJALARI VA TAHLILI

Mol-mulk solig'ining (keng ma'noda ko'chmas mulklar) mintaqaviy taqqoslash shuni ko'rsatadiki, mol-mulk solig'i tushumlari YAIMdagi ulushi Osiyo mintaqasida Yevropa Ittifoqi (YEI) va OECDga qaraganda kamroq ahamiyatga egaligin ko'rish mumkin (2-jadval).

2-jadval: Turli mintaqalarda YAIMga nisbatan mol-mulk solig'ining ulushi ^[13]

Mintaqalar	2016	2017	2018	2019	2020
Yevropa Ittifoqi (27 ta)	0.9	0.9	0.9	0.9	0.9
OECD (38 ta)	1.2	1.2	1.2	1.2	1.2
Afrika (23 ta)	0.1	0.1	0.2	0.2	0.2
Osiyo-Tinch okeani (19 ta)	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5
Lotin Amerika (25 ta)	0.5	0.5	0.4	0.5	0.5

Mintaqalardagi ko'plab past va o'rta daromadli mamlakatlarda joriy mol-mulk solig'ining YAIMga nisbati ancha past bo'lib, 20 ta mamlakat bo'yicha o'rtacha nisbat 2014–2019-yillarda YAIMning 0,3% ga yaqin bo'lgan holda, 2020-yilda esa 0.37% gacha ko'tarilgan. Osiyo mamlakatlarida soliq tushumlari YAIMning o'rtacha 15% ni tashkil etishini hisobga olsak, joriy mol-mulk solig'idan tushadigan daromadlar umumiy soliq daromadlarning tushumida katta hissaga ega emasligini ko'rish mumkin. Shu bilan birga, mintaqadagi mamlakatlarni taqqoslash shuni ko'rsatadiki, joriy mol-mulk solig'ini ko'rib chiqishda iqtisodiyotlar o'rtasida sezilarli xilma-xillik mavjud (3-jadval).

3-jadval: Tanlangan Osiyo mamlakatlarida YAIMga nisbatan mol-mulk solig'ining ulushi ^[13]

Mamlakatlar	Daromad darajasi	2016	2017	2018	2019	2020
Armaniston	o'rtachadan yuqori	0.47	0.47	0.42	0.39	0.40
Xitoy	o'rtachadan yuqori	0.69	0.69	0.67	0.61	0.57
Gruziya	o'rtachadan yuqori	1.01	0.97	0.99	0.96	0.88
Indoneziya	o'rtachadan past	0.38	0.42	0.35	0.34	0.45
Qozog'iston	o'rtachadan yuqori	0.45	0.47	0.48	0.46	0.44
Qirg'iziston	o'rtachadan past	0.52	0.49	0.49	0.48	0.47
Laos	o'rtachadan past	0.08	0.08	0.12	0.12	0.11
Mongoliya	o'rtachadan past	0.44	0.47	0.43	0.41	0.41
Tailand	o'rtachadan yuqori	0.23	0.25	0.23	0.22	0.04
O'zbekistan	o'rtachadan past	1.03	1.01	0.97	0.88	0.72
Vetnam	o'rtachadan past	0.03	0.03	0.03	0.03	0.03
O'rtacha		0.32	0.32	0.32	0.30	0.37
Yaponiya	yuqori	1.87	1.86	1.87	1.91	2.00
Koreya	yuqori	0.75	0.78	0.82	0.92	1.03
Singapur	yuqori	0.97	0.93	0.91	0.93	0.65
O'rtacha		1.20	1.19	1.20	1.25	1.23

Mintaqadagi yuqori daromadli mamlakatlarda joriy mol-mulk solig'ining YAIMga nisbati 2020-yilda Yaponiya, Koreya va Singapurdagi o'rtacha ko'rsatkichdan qariyb uch baravar yuqori bo'lib, 1,23 foizni tashkil qilgan ^[14]. Gruziya, Qirg'iziston Respublikasi va Qozog'iston kabi mamlakatlarda joriy mol-mulk solig'ining ulushini YAIMga nisbati Osiyoning boshqa past va o'rta daromadli mamlakatlariga qaraganda yuqoridir. Bu qisman ularning markazlashgan boshqaruv tizimi bilan bog'liq. Bu mamlakatlarda baholash markazlashtirilgan funktsiya bo'lib, boshqa ma'muriy funktsiyalar markazlashtirilmagan soliq organlari tizimi orqali amalga oshiriladi ^[15]. Bundan tashqari, ushbu mamlakatlarning aksariyati o'zlarining yer va mulk kadastrlarini rivojlantirishga katta miqdorda sarmoya kiritdilar, bu esa ko'chmas mulklarni yanada kengroq qamrab olishini ta'minlaydi.

Nafaqat yerdan, balki bino va inshootlardan olinadigan yuqori mol-mulk solig'i korxonalar qo'shimcha soliq to'lashi kerak bo'lgan infratuzilmaga investitsiya kiritishga salbiy ta'sir ko'rsatishi sababli, korxonalar ko'chmas mulklarini mol-mulk solig'i yuqori bo'lgan hududlardan uzoqroqda joylashtirishni tanlashlari mumkin. Ko'rib chiqilayotgan 30 ta Yevropa davlatidan ikkitasi, Lixtenshteyn va Maltada hech qanday davriy mol-mulk solig'i umuman undirilmaydi. Estoniya faqat yerga soliq soluvchi yagona davlat bo'lib, uning mulk solig'i eng samarali hisoblanadi. Mol-mulk solig'i undiriladigan 28 ta davlatdan 23 tasi korxonalarga mulk yoki yer solig'ini korporativ foydadan chegirib tashlash imkonini beradi, bu esa soliq yukini yumshatadi va biznesni investitsiya kiritishga undaydi ^[16]. Jumladan, Beloti, Di Porto va Santonilar tomonidan olib borilgan empirik tahlil natijalarida mol-mulk solig'i stavkasining 1 foizga ko'tarilishi xususiy kapitalga investitsiyalarni taxminan 30 foizga, bandlik hamda kapitalni mos ravishda taxminan 3,6 va 3,2 foizlarga kamayishiga olib kelishi mumkin (4-jadval).

4-jadval: Korxona faoliyati natijalariga mol-mulk solig'i ta'sirining regression tahlil ^[10]

	ln(Emp) (1)	ln(Cap) (2)	TFP (3)	ln(Sales) (4)
<i>Panel A: FE</i>				
Tax rate	0.001 (0.010)	0.058** (0.024)	-0.004 (0.009)	0.009 (0.010)
<i>Panel B: GMM FE</i>				
Tax rate	0.020* (0.012)	0.066** (0.032)	0.010 (0.012)	0.030*** (0.012)
Hansen-J	0.003	0.058	0.001	0.003
<i>Panel C: GMM FE-SD</i>				
Tax rate	-0.112*** (0.038)	-0.299** (0.137)	-0.143*** (0.049)	-0.210*** (0.058)
Hansen-J (<i>p-value</i>)	0.241	0.407	0.202	0.253

*p < 10%; **p < 5%, ***p < 1%.

Shu bilan birga, mol-mulk solig'i stavkasi va yalpi omillar mahsuldorligi (soliq stavkasining 1 foizga ko'tarilishi yalpi omillar mahsuldorligining 14 foizga pasayishiga olib kelishi mumkin) va korxonalar realizatsiya hajmi (soliq stavkasining 1 foizga ko'tarilishi realizatsiya hajmining taxminan 21 foizga kamayishiga olib kelishi mumkin) o'rtasida statistik ahamiyatli salbiy ta'sirlar mavjudligi aniqlangan.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Yuqori darajadagi mol-mulk solig'i korxonalarning mavjud obyektlarni modernizatsiya qilish uchun foydani qayta investitsiya qilishdan bosh tortishga, ularning eskirishiga, uzoq muddatda amortizatsiya to'lovlarini hisobiga kapitalni olib qo'yishga va faoliyatni qisqartirishga (bankrotlik) olib kelishi mumkin. Avvalo, ko'chmas mulk bilan solishtirganda biznes siklining istalgan bosqichida yuqori mobillik va likvidlikka ega bo'lgan ko'char mulk risk ostida qoladi.

Olib borilgan empirik tahlilada biznesning ko'chmas mulkini soliqqa tortish investitsiyalarni kamaytiradi va firmalarni ishlab chiqarish hajmini va xodimlarni qisqartirishga olib keladi. Mol-mulk solig'ining yuqori samarali stavkasi ishlab chiqarish obyektlari va jihozlariga qilingan investitsiyalarga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Yuqori mol-mulk solig'i korxonalar qo'shimcha soliq to'lashi kerak bo'lgan infratuzilmaga investitsiya kiritishga salbiy ta'sir ko'rsatishi sababli, korxonalar ko'chmas mulklarini mol-mulk solig'i yuqori bo'lgan hududlardan uzoqroqda joylashtirishni tanlashlari mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Bastani, S. & Waldenström, D., 2018. How Should Capital be Taxed? Theory and Evidence from Sweden. CESifo Working Paper Series 7004, CESifo.
2. Королева Л. П., 2023. Влияния имущественных налогов на инвестиционную деятельность организаций // Вестник Тюменского государственного университета. Социально-экономические и правовые исследования. Том 9. № 1 (33). С. 131–147.
3. Musalimov Sh.I., 2020. Mol-mulk solig'ini hisoblash va undirish mexanizmini takomillashtirish. /Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori dissertatsiyasi avtoreferati. – T.: TMI. – 26 b.
4. Fayziyev F., 2020. Soliq solish maqsadida ko'chmas mulkni bozor qiymatida baholashning o'ziga xos xususiyatlari. // "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. № 1, yanvar-fevral.
5. Майбуров И.А., Иванова Ю.Б., 2016. Энциклопедия теоретических основ налогообложения. под ред. И.А. Майбурова. Москва : ЮНИТИ-ДАНА. 503 с.
6. Бобошко, Н.М., 2011. Оценка и контроль в системе имущественного налогообложения: теория и методология: монография. Йошкар-Ола: Стринг.- 260 с.
7. Майбуров И. А. и др., 2022. Теоретико-методологические аспекты имущественного налогообложения юридических лиц: монография. М.: ЮНИТИ-ДАНА. 264 с.
8. Корытин А. В., Малинина Т. А., 2019. Международный опыт налогообложения движимого имущества организаций // Научно-исследовательский финансовый институт. Финансовый журнал. № 2 (48). С. 22–36.
9. Хиллман А. Л., 2009. Государство и экономическая политика: возможности и ограничения управления: учебное пособие. М.: Издательский дом ГУ ВШЭ. 880 с.
10. Beloti F., Di Porto E., Santoni G., 2021. The effect of local taxes on firm performance: Evidence from geo-referenced data. Journal of Regional Science, Wiley Blackwell, vol. 61(2), pages 492-510.
11. Church A. M., 1981. The Effects of Local Government Expenditure and Property Taxes on Investment. Real Estate Economics, American Real Estate and Urban Economics Association, vol. 9(2), pages 165-180.
12. Hayashi A. T., Hynes R. M. 2020. Protectionist property taxes // Virginia Public Law and Legal Theory. No. 2020-24; Virginia Law and Economics. No. 2020-02.
13. Revenue Statistics in Asia and the Pacific 2023. <https://www.oecd-ilibrary.org>.
14. OECD, 2022. Global Revenue Statistics Database – OECD, <https://www.oecd.org>.
15. McCluskey, W., 2016. Real Property Taxation in the Republic of Kazakhstan. Land Tenure Journal, pp. 119-138.
16. Real Property Taxes in Europe, 2023. <https://taxfoundation.org>.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 4

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.